

บทที่ 1

บทนำและวัตถุประสงค์

1.1 หลักการและเหตุผล

ในปี พ.ศ. 2552 สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) (สวพส.) ได้ดำเนินโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงเพื่อแก้ปัญหาพื้นที่ปลูกฝิ่นอย่างยั่งยืนบนพื้นที่น้อย ซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่ 6 ตำบลแม่ต๋อน อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีสภาพพื้นที่เป็นภูเขาสลับซับซ้อนมีความลาดชันมาก มีระดับความสูง 800-1,200 เมตร มีสภาพอากาศหนาวเย็น ครอบคลุมพื้นที่ 19 หย่อมบ้าน 686 ครัวเรือน มีจำนวนประชากร 3,386 ราย ประชากรเป็นชนเผ่ากะเหรี่ยง (สกอรี) ดำรงชีพด้วยการปลูกข้าวไร่ ข้าวไร่เป็นหลัก และมีรายได้เสริมจากการทอผ้า เนื่องจากชุมชนมีอาชีพที่สร้างรายได้จำกัดประกอบกับชุมชนตั้งอยู่ในพื้นที่ภูเขา หางไกล ทุรกันดาร ทำให้ชุมชนมีฐานะยากจน และยังมี การลักลอบปลูกฝิ่น โครงการฯ ได้ดำเนินงานใน 4 ยุทธศาสตร์ คือ 1) การพัฒนาอาชีพและการตลาด โดยการเพิ่มผลผลิตข้าว การปลูกพืชผัก และการเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคในครัวเรือน รวมทั้งการส่งเสริมพืชทางเลือกเพื่อสร้างรายได้ของครัวเรือน คือ กาแฟและพืชตระกูลถั่ว 2) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาสังคม โดยการส่งเสริมการรวมกลุ่มและการออมทรัพย์ 3) การพัฒนากระบวนการชุมชนเพื่อแก้ปัญหาสุขภาพเสียด และ 4) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ส่งเสริมการปลูกหญ้าแฝก ปลูกป่า กำหนดขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์ และการสร้างฝายชะลอน้ำ

จากการดำเนินงานของโครงการฯ ส่งผลให้กาแฟที่เป็นพืชทางเลือกทดแทนฝิ่นมีผลผลิตกะลาในฤดูกาลปลูกปี 2555/2556 จำนวน 2,380 กิโลกรัม และเพิ่มขึ้นเป็น 3,460 กิโลกรัม ในฤดูกาลปลูกปี 2558/2559 หรือคิดเป็นร้อยละ 45.38 เนื่องจากต้นกาแฟมีการเจริญเติบโตเต็มที่ และพร้อมให้ผลผลิต (สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง, 2559) ในส่วนของพื้นที่ปลูกฝิ่นในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงเพื่อแก้ปัญหาพื้นที่ปลูกฝิ่นอย่างยั่งยืนบนพื้นที่น้อย ฤดูกาลปลูกปี 2550/2551 มีจำนวน 294.40 ไร่ ลดลงเหลือ 100.61 ไร่ ในฤดูกาลปลูกปี 2558/2559 คิดเป็นร้อยละ 65.83 (สถาบันสำรวจและติดตามการปลูกพืชเสพติด สำนักงาน ป.ป.ส., 2559) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเกษตรกรจะมีรายได้เพิ่มจากการปลูกกาแฟ แต่กาแฟเป็นพืชชนิดเดียวที่เป็นรายได้หลักของเกษตรกร ซึ่งอาจมีความเสี่ยงต่อสภาวะการแข่งขันของผลผลิตกาแฟจากประเทศเพื่อนบ้านภายใต้กรอบการค้าเสรี

ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2557-2558 การดำเนินงานวิจัยเชิงพื้นที่ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงพื้นที่น้อย มีเป้าหมายเพื่อทดสอบเทคโนโลยีการเพิ่มผลผลิตข้าว โดยมี ผลการศึกษาประกอบด้วย วิธีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวไร่ที่บริสุทธิ์ลดการปนพันธุ์ 25% ทำให้ผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้น 320-360 กิโลกรัม การทดสอบพันธุ์ข้าวไร่ในพื้นที่ที่มีระดับความสูงกว่า 1,100 เมตร ที่มีสภาพอากาศหนาวเย็น พบว่าข้าวพันธุ์ป๋อชะสอ 4 ให้ผลผลิตสูงสุด จำนวน 642 กิโลกรัมต่อไร่ การศึกษาชนิดถั่วที่เหมาะสมกับพื้นที่ พบว่าถั่วขาวให้ผลผลิตสูงสุด จำนวน 133.8 กิโลกรัมต่อไร่ นอกจากนี้ได้วิเคราะห์คุณภาพกาแฟที่เพาะปลูกร่วมกับป่าไม้มีค่าคะแนนสูงสุด 82.25 และค่าเฉลี่ยรวม 78.31 เมื่อเทียบกับกาแฟที่ผลิตในระบบทั่วไป 73.87 ในส่วนของการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศ ผลจากการอุดหนุนการจัดทำนาขั้นบันไดเพื่อลดการแผ้วถางป่าและตัดไม้เพื่อปลูกข้าวไร่ ส่งผลให้พื้นที่ข้าวไร่เดิมได้รับการฟื้นฟูเป็นป่าชุมชนเพิ่มขึ้น 17.58 ไร่ การสำรวจพบพืชท้องถิ่นที่ชุมชนใช้ประโยชน์ จำนวน 199 ชนิด การทดสอบวิธีการเพาะขยายพันธุ์เพื่อเพิ่มปริมาณ

พืชสมุนไพรและพืชท้องถิ่น จำนวน 6 ชนิด รวมทั้งการสร้างแรงจูงใจในการดูแลรักษาป่าชุมชนด้วยการพัฒนาระบบพลังงานน้ำที่มีแหล่งกำเนิดจากป่าชุมชนเพื่อผลิตไฟฟ้าสำหรับชุมชน

ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2559 มีเป้าหมายของงานวิจัยเพื่อทดสอบชนิดพืชทางเลือกทดแทนการปลูกพืชเสพติดที่เหมาะสมกับ 3 ลักษณะภูมินิเวศ ได้แก่ พื้นที่นา พื้นที่สูงที่มีระดับความสูง 800-1,000 เมตร และพื้นที่สูงมากกว่า 1,000 เมตร โดยมีผลการศึกษาดังนี้ (1) พืชผักท้องถิ่นและพันธุ์การค้าที่เหมาะสมกับการปลูกหลังนา มีจำนวน 5 ชนิด ได้แก่ คენหัดดอย ถั่วลิ้นเต่า ถั่วหวาน ผักชี และผักกาดขาวดั่ง (2) ได้ทดสอบเทคโนโลยีการปลูกไม้ผลทางเลือก 2 ลักษณะในพื้นที่สูงทั้ง 2 ระดับ คือ (ก) การเพิ่มผลผลิตพืชเดิม โดยการเปลี่ยนยอดจากพันธุ์ลับท้องถิ่นเป็นพันธุ์โครงการหลวง (P2 และฟุ่ย) มีอัตราการรอดตายร้อยละ 90 (ข) การปลูกทดสอบอาโวคาโดพันธุ์แฮสและบัคคาเนียพบว่าต้นอาโวคาโดที่ปลูกในทั้งสองระดับความสูงมีการเจริญเติบโตในปีแรกไม่แตกต่างกัน นอกจากนี้ในพื้นที่สูงระดับความสูง 800-1,000 เมตรได้ทดสอบปลูกมะม่วงพันธุ์ดีโครงการหลวง พบว่ามีการเจริญเติบโตดีในปีแรก นอกจากนี้ได้รวบรวมพืชสมุนไพรและพืชท้องถิ่น จำนวน 13 ชนิดเพื่อจัดทำแปลงสมุนไพรที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนร่วมกับผู้รู้ในชุมชน ครู และนักเรียน

เนื่องจากโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงเพื่อแก้ปัญหาพื้นที่ปลูกฝิ่นอย่างยั่งยืน ชุมชนน้อยมีเป้าหมายในการสร้างอาชีพทดแทนการปลูกพืชเสพติด จึงกำหนดให้ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 ดำเนินการศึกษาการเจริญเติบโตของไม้ผลที่ปลูกทดสอบในพื้นที่ระดับความสูง 800-1,000 และมากกว่า 1,000 เมตรต่อเนื่องเป็นปีที่ 2 รวมทั้งการทดสอบชนิดพืชผักที่ปลูกในพื้นที่นาบนพื้นที่สูง เพื่อเป็นแหล่งอาหารและสร้างรายได้ โดยเน้นกระบวนการทดสอบในระดับแปลงของเกษตรกรร่วมกับกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกไม้ผลและกลุ่มผู้ปลูกพืชผักปลอดภัย

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อทดสอบชนิดพืชผักที่เหมาะสมกับการปลูกพืชหลังนา
- 2) เพื่อทดสอบชนิดไม้ผลร่วมกับระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ